

# **Preiskovanje pogrešanih oseb (otroci in mladoletniki)**

Kristina Krkovič, Ministrstvo za obrambo, Sektor za izobraževanje in usposabljanje  
Anton Dvoršek, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru

## **Namen prispevka**

V prispevku predstavljamo pojav pogrešanih otrok in mladoletnikov in služi kot pregled osnovnih pojmov tipologije žrtve ter metod preiskovanja posameznih oblik. Namenjen je tudi preiskovalcem, ki so zadolženi za preiskovanje tovrstnih primerov, saj so opisane tudi posamezne oblike pogrešanja ter postopki za učinkovito preiskovanje le teh

## **Metodologija**

Gre za kvantitativno analizo sekundarnih virov, podatki so črpani predvsem iz ameriške, angleške in belgijske strokovne literature, elektronskih virov in aktualnih člankov.

## **Ugotovitve**

Gradivo, ki opredeljuje in opisuje stanje na slovenskih tleh, je izredno skopo in se odraža kot pomanjkljiva terminologija, ki ureja predvsem pogrešanje otrok in mladoletnikov, pomanjkljivost statičnih podatkov, projektov in programov pomoči in predvsem kot pomanjkanje celovitega pristopa reševanje fenomena.

## **Praktična uporabnost**

Prispevek je namenjen predvsem policistom, ki so zadolženi za preiskovanje te vrste kaznivega dejanja. V veliko pomoč je tudi tistim civilnim organizacijam, ki so namenjena žrtvam kaznivega dejanja, saj bi lahko v sklopu svoje dejavnosti razvila npr. oddelek, ki bi pokrival v prispevku predstavljeno področje.

## **Izvirnost/pomembnost prispevka**

To področje preiskovanje do sedaj še ni bilo predstavljeno. Prispevek, ki zajema tudi metode preiskovanja, prinaša vzorec ali osnutek organiziranega, vsestranskega pristopa k preiskovanju pogrešanih otrok in mladoletnikov.

**Ključne besede:** pogrešanje, izginotje osebe, ugrabitev otrok, iskanje pogrešanih oseb, pogrešan otrok

## **1 Uvod**

Ugrabitev otrok in/ali njihovo pogrešanje je socialni predmet razprave, ki poteka že dve desetletji. Javnost postaja zaskrbljena predvsem takrat, kadar je primer deležen velike medijske pozornosti. Intenzivno opisovanje ugrabitve v medijih ter napačno predstavljanje podatkov pogrešanih primerov pa tudi različnost definicij in s tem tudi klasificiranje oblik pogrešanje ustvarja strah skoraj pri vseh starših, ki pa je, glede na dejansko tveganje, pogosto nesorazmeren. Kljub temu, da je ugrabitev otroka ena najbolj stresnih tipov kriminalne viktimizacije, nikakor in k sreči ne moremo govoriti o izredno pogosti obliki kaznivega dejanja.

Pogrešanje otroka je v osnovi odvisno od vednosti staršev ali zakonitih skrbnikov in ne toliko od dejanskega stanja in okoliščin otroka. Skrbnik otroka pogreša, kadar ta ni tam, kjer ga pričakuje, kadar ne ve, kje se otrok nahaja in kadar nastale okoliščine vzbujajo zaskrbljenost za blagostanje otroka.

Urad za mladinsko pravičnost in odvrnitev prestopništva (OJJDP) v Združenih državah Amerike v Nacionalno razširjeni študija pogrešanih, ugrabljenih, pobeglih in zavrženih otrok (NISMART), poleg delitve termina »pogrešani otrok« na skrbniško in prijavljeno pogrešanje (Sedlak in drugi, 2002) loči še t.i. »ne-starševsko ugrabitev« (oseba, ki ni član družine, vzame ali zadrži otroka, najmanj eno uro, v izoliranem ali oddaljenem prostoru, brez zakonske odobritve ali dovoljenja skrbnika), »družinsko (starševsko) ugrabitev« (član družine vzame oz. ne vrne otroka, ga skriva ali ga odpelje izven države, da bi preprečil stik in tako starša ali skrbnika začasno ali trajno prikrajša za skrbniške pravice), »pobeg« (kadar otrok brez dovoljenja zapusti dom ali ostane čez noč in/ali se ne želi vrniti domov), »zavrnitev« (kadar starš ali katera koli druga odrasla oseba v gospodinjstvu zahteva ali naroči otroku, da zapusti dom ali pa mu prepreči prihod domov), »nenamerno pogrešani, izgubljeni ali poškodovani otroci« (otroci, ki sicer poskušajo priti domov oz. poskušajo navezati stike s staršem ali skrbnikom, vendar tega ne morejo storiti, ker so se izgubili, so v stiski ali pa poškodovani oz. so premajhni, da bi se znali vrniti domov oz. vzpostaviti stike) ter »benigna razlaga pogrešanja« (kadar otrokovo nahajanje skrbniku ni znano; le ta je preplašen in vznemirjen in poskuša poiskati otroka, na pomoč pokliče policijo).

Skladno z evropsko organizacija Missing Children Europe (MCE) oblike in definicije le teh nekoliko odstopajo (Moralis, 2007). Govorimo o »pobegli otroci«, »ugrabitvah tretje osebe« (nezakonita premestitev mladoletnika, ki jih izvedejo osebe brez zakonskega dovoljenja starša oz. skrbnika), »starševskih ugrabitvah« (kadar starš ali skrbnik, proti volji drugega starša ali skrbnika, odpelje ali zadrži otroka v državi oziroma tam, kjer ni otrokovo bivališče), »pogrešanje mladoletnih migrantov brez spremstva« (pogrešanje oz. izginotje otrok migrantov, ki prihajajo iz tretjih držav, starih 18 let in manj, nastanjenih brez spremstva skrbniške osebe), »izgubljeni, poškodovani ali drugače pogrešani otroci« (otroci, ki izginejo brez jasnih razlogov). Dodati je potrebno še obliko belgijske organizacije Child Focus (De Smet in Von Lindt, 2005), in sicer »mednarodne starševske ugrabitve« (starš ali skrbnik svojega otroka odpelje v drugo državo, v kateri ta živi kot njen prebivalec, brez zakonskega dovoljenja starša, ki mu je bil zaupan).

Kljub različnim oblikam in definicijam je iz statističnih podatkov analize NISMART (Hammer, Finkelhor, Sedlak in Porcellini., 2004) možno predstaviti nekaj splošnih ugotovitev, s katerimi beležijo upad starševskih ugrabitvev, upad pobegov in upad izgubljeni, poškodovani ali kako drugače pogrešani otroci.

Med najodmevnejše civilne organizacije, namenjene pogrešanim otrokom, je vsekakor Nacionalni Center za pogrešane in zlorabljene otroke (NCMEC) privatna, neprofitna organizacija, ustanovljena leta 1984 v Združenih državah Amerike ([en.wikipedia.org](https://en.wikipedia.org)). Finančno jo podpira Ministrstvo za pravosodje, deluje pa kot ustanova oziroma zavod, ki zbira in posreduje informacije (t.i. »clearinghouse») in je kontaktno mesto za starše, otroke, policijske organizacije, šole in skupnosti, ki nudijo podporo in pomoč pri lociranju otroka. Naloge Centra so: distribucija fotografij pogrešanih otrok, sprejemanje koristnih namigov in informacije od javnosti, koordinacija aktivnosti s policijo. Center sodeluje z različnimi agencijami, trgovinsko verigo Wal-Mart pri programu Code Adam in pri Nacionalnem programu za identifikacijo otrok žrtev (NCVIP). Center je leta 1998, z namenom identificirati in koordinirati globalno mrežo organizacij, ki se borijo zoper spolne zlorabe otrok in ugrabitve, ustanovil Mednarodni center za pogrešane in zlorabljene otroke ([www.icemec.org](http://www.icemec.org)). V ZDA deluje še prostovoljno združenje Alarm AMBER, v katerega so vključeni organi pregona, radijski oddajniki in prevozniške

agencije ([www.AMBERALERT.gov](http://www.AMBERALERT.gov)). V času alarma AMBER se na vseh alarmnih tablah, postavljenih ob letalskih progah in avtocestah, prikaže nujno obvestilo z opisom ugrabljenega otroka in s podatki ugrabitelja. Alarm izda policija, cilj pa je čim hitrejša najdba ugrabljenega otroka. Sodelovanje z mediji je le v tistih primerih, ko okoliščine izginotja otroka ustrezajo kriterijem lokalnih ali državnih alarmov AMBER. Gre za eno izmed sredstev strategije najdbe otroka, katero uporablja policija.

Missing Children Europe (MCE) je evropska federacija za pogrešane in spolno zlorabljene otroke. Organizacijo sestavlja 21 nevladnih organizacij, aktivnih v 15 državah članicah Evropske unije. Vsaka od teh organizacij je aktivna pri preventivi in podpori žrtvam v primerih pogrešanja in/ali spolnega zlorabljanja otrok. Poslanstvo organizacije je zagotoviti, da so osnovni pogoji za obravnavanje pogrešanih in spolno zlorabljenih otrok ustvarjeni v vsaki državi članici EU. Obenem spodbuja transnacionalna sodelovanja pri obvladovanju problema, širi aktivnosti članic na operativno raven in nudi pomoč članicam pri doseganju hitre, učinkovite in natančne implementacije evropske zavezujoče zakonodaje v domači državi. Child Focus pa je evropski Center za pogrešane in spolno zlorabljene otroke, ustanovljen skladno z belgijsko zakonodajo ([www.childfocus.be](http://www.childfocus.be)). Deluje na nacionalni in mednarodni ravni, aktivnosti pa podpirajo preiskovanje izginotja, ugrabitve, spolno zlorabljanja otrok ter s svojim delovanjem poskuša preprečiti in se boriti zoper te pojavne oblike.

Pri uradnih organih pa, poleg Interpola, deluje še Centralni organ, ki izvaja predpise Haaške Konvencije in je namenjen reševanju vprašanj, povezanih z otroki, nudi pomoč pri iskanju družin, vključenih v mednarodno družinsko ugrabitev. Čeprav ne gre za policijsko agencijo, organ nudi informacije policistom, ki ocenjujejo kolikšen vpliv ima mednarodna vpletenost na lokalno preiskavo pogrešanega otroka. Organ je pooblaščen, da zahteva od drugih centralnih organov držav podpisnic kontrolo bivališča in stanja otroka ter pripomore k varnosti in dobrobiti. Če pa gre za državo, ki Haaške konvencije ni podpisala, potem lahko organ za izvedbo kontrole bivališča zaprosi osebe ambasade, ki se nahaja v državi ne-podpisnici. Preiskovalci ne smejo pozabiti, da Haaška Konvencija obravnava ugrabitev kot civilno zadevo in ne kazensko. Cilj Konvencije je zagotoviti varno vrnitev otroka in ne aretacija ali kaznovanje ugrabitelja.

Trenutne ne obstaja vseevropskega sistema za obveščanje o izginotjih otrok, ki bi ustreznim medijem, carinikom in organom pregona nemudoma posredoval naslednje podatke:

- kdo je pogrešani otrok, skupaj s fotografijo, če je na voljo;
- podatke o izginotju in/ali osumljenih ugrabiteljih;
- telefonsko številko za zbiranje informacij (116 000).

## 2 Tipologija žrtve

Kljub edinstvenosti vsakega primera tipologija ugrabljenih otrok (Lord, Boudreaux, Lanning, 2001) ilustrira tipične vzorce, zajema najbolj pogoste motivacijske faktorje in tipe storilcev. V nadaljevanju si podrobneje oglejmo omenjeno tipologijo.

Za starostno skupino »novorojenčki« (stari do 1 meseca) sta značilna dva motivacijska faktorja, in sicer »hrepenenje po materinstvu« in »čustva« (jeza, frustracija, maščevanje, kaznovanje).

Hrepenenje po materinstvu je najpogostejši motiv ženske, stare od 12 do 50 let, običajno kompulzivne, nizkega samospoštovanja, ki ugrabi novorojenčka z namenom »nadomestiti« izgubljenega novorojenčka ali »nadomestiti rojstvo« novorojenčka. Otroka uporabi kot poskus ohranitve/rešitve razmerja z možem, fantom oz. »z nekom pomembnim«, pri tem pa pazi, da se rasa oziroma barva kože novorojenčka ujema ali zrcali z ugrabiteljem ali »nekom pomembnim«.

(Steidel, 2006). Ugrabitev je skrbno načrtovana (hlinjenje nosečnosti, obisk porodnišnice, informiranje o postopkih in tlorisih porodnišničnega nadstropja, uporaba požarnega izhoda, ipd.), za katero partner pogosto ne ve. Dojenčki najdeni pri ugrabitelju ne kažejo na to, da so utrpeli škodljive posledice in so dobrega fizičnega zdravja (Lord in sodelavci, 2001).

Čeprav v večini primerov dejansko ne gre za ugrabitev, temveč za lažno izjavo (npr. starš prijavi ugrabitev kot posledico smrtnega primera oziroma nesreče zlorabljenega otroka, maščevanje, kaznovanje ali zločina, ki vsebuje elemente besa) govorimo o ugrabitvah čustvenega motiva. Najpogostejši storilci-biološke matere kaznivo dejanje storijo same ali s pomočjo biološkega očeta, ki si kot sredstvo za kaznovanje izberejo otroka. Ko se mati poskuša znebiti trupla žrtve, otrokovo telo najpogosteje zavije oziroma pospravi (npr. v plastično vrečo, škatlo), ga skrije ali odstrani relativno blizu doma (znotraj 8 kilometrov).

Podobno kot v predhodni skupini sta tudi v skupini »dojenčki« (od 1 do 12 mesecev) čustva kot motivacijski faktor pogostejša, žrtve le teh so večinoma fantki, storilci pa običajno moški. Žrtev je najpogosteje nagonsko umorjena kot posledica fizičnega kontakta (siloviti udarec na telesu, zadušitev). Iskanje dokazov (npr. obleka žrtve) naj bo usmerjeno v bližini doma, saj storilci le te skrijejo na varna mesta, znana le njemu, običajno znotraj radiusa 1600 metrov. Trupla večine žrtev so najdena zunaj, skrita ali zakopana in v mnogih primerih položena v nekatere zaboje (plastične vreče, škatle).

Tako kot dojenčki so tudi »majhni otroci« (stari od 1 do 2 let) žrtve predvsem čustveno motiviranih kaznivih dejanj in karakteristike teh zločinov so podobne predhodnim. Storilec je pogosto spremljevalec matere ali njen bivši partner, ki dejanje izvede nagonsko. Kritični faktor ugrabitve je dostopnost do žrtve, saj so majhni otroci, za razliko od drugih, odvisni od skrbniškega nadzora.

Lahko so tudi žrtve ugrabitve, ki so spolno motivirane, vendar so ti primeri redki (Lord in sodelavci, 2001). Razlog je predvsem v fizični nezrelosti in nezaželenosti otroka kot spolnega objekta, pa tudi faktor dostopnosti je neznani osebi omejen. Če pa se zgodijo, so storilci običajno moškega spola, ki imajo neposredni dostop do lokacije in običajnih aktivnosti teh otrok.

Fizični in duševni razvoj omogoča »predšolskim otrokom« (starim od 3 do 5 let) večjo samostojnost in pogosto slabši nadzor staršev (sami se igrajo na dvorišču, kar tujcem in znancem omogoča boljši dostop do otrok). Povečana lagodnost dostopa, večja fizična zrelost in pripadajoča ranljivost so lahko vzroki za porast spolno in dobičkonosno motiviranih ugrabitev, ki pa so še vedno manj pogosta kot čustveno motivirane in se v veliki meri ujemajo z ugotovitvami predhodnih skupin (Lord in sodelavci, 2001).

Žrtve spolno motiviranih ugrabitev so pogostejše ženskega spola. Rasa obeh, tako žrtve kot storilca, se pogosto ujema z demografskim področjem kraja ugrabitve. Žrtve so pogosto ugrabljene s svojih dvorišč ali v soseščini. Storilci, običajno moški, pa so pogosto osebe, ki imajo dostop do lokacije otroka in so otroku znane. V narekovanju odnosa med žrtvijo in storilcem je dostop do žrtve kritični faktor. Skoraj vse spolno motivirane ugrabitve predšolskih otrok se zgodijo blizu žrtvinega doma, znotraj 1,6 kilometra.

Dobičkonosno motivirane ugrabitve (odkupnina, izsiljevanje, rop, mamila) so v tej skupini redke. Ugrabitve so usmerjene proti odrasli osebi, ugrabitev predšolskega otroka pa je posledica dogodkov zaradi dolga ali pa se zgodi med ugrabitvijo vozila ali v času roba. Natančna preiskava starševih prijateljev, sodelavcev in podrejenih lahko omogoči potreben vpogled v izvore teh kaznivih dejanj.

Vzorci ugrabitve otrok se dramatično spremenijo, ko otrok doseže šolsko starost – »osnovnošolski otroci« (stari od 6 do 14 let) (Lord in sodelavci, 2001). Viktimizacija se skoraj potroj; medtem ko spol v predhodnih skupinah ni kritični faktor, so tu šolarke žrtve ugrabitev in

umora trikrat pogostejše kot šolarji. Za to skupino je spolnost močan motiv za ugrabitev. Primarni razlog ugrabitve je predvsem v spremembi dostopnosti otroka, fizični zrelosti in ranljivosti. Otroci so bolj izpostavljeni novemu okolju in situacijam, pogosto brez vodenja in nadzorovanja skrbnikov. Le to storilec omogoča uresničitev njihovih spolnih želja, saj menijo, da so otroci fizično dovolj zreli in še vedno dovolj ranljivi, da jih je moč krotiti in zlorabiti. Storitci so običajno moškega spola in izbirajo žrtve ženskega. Polovica njih je žrtvi znana, ostali del žrtvi neznana oseba. Večina ugrabitev se zgodi v domu žrtve ali v bližini, v krogu 1,6 kilometra. Kraj ugrabitve se spreminja oz. oddaljuje glede na starost otroka (npr. igrišča, trgovska središča in druga področja rekreacije). Premo sorazmeren je tudi kraj odstranitve trupla; starejša je žrtev, bolj oddaljen je kraj. V primerih, ko storilec žrtev ubije, je truplo mlajšega osnovnošolskega otroka najdeno znotraj radiusa 1,6 km od kraja ugrabitve; nekateri storilci pa truplo skrijejo tudi 16 km in več stran od kraja ugrabitve (polovica storilcev to stori tudi 50 km stran). Veliko število starejših osnovnošolskih otrok je najdenih na oddaljenih mestih. Kot je ugotovljeno pri drugih starostnih skupinah, ti storilci poznajo mesto, ki si ga izberejo za odstranitev, pri tem se ne trudijo trupla skriti. Truplo pustijo nepokrito ali le površno pokrito, z dostopnimi materiali – le nekaj storilcev truplo zakoplje ali ga skrije v materiale, namenjene pakiranju.

V primerjavi z ugrabitvami mlajših otrok, so čustveno motivirane ugrabitve manj pogoste pri šolskih otrocih. Tudi spol žrtve ni kritični faktor.

Medtem ko spolno motivirane ugrabitve prevladujejo pri osnovnošolskih otrocih, to število v skupini »srednješolski otroci in starejši mladoletniki« (stari od 15 do 17 let) upada; bolj razširjene so dobičkonosno in čustveno motivirane ugrabitve (Lord in sodelavci, 2001).

Srednješolci in starejši mladoletniki pri sebi nosijo denar ali drugo vredno stvar, so bolj izpostavljeni in vključeni pri zlorabi drog in drugih visoko rizičnih aktivnostih, vse to pa le povečuje tveganje dobičkonosno motiviranih ugrabitev. Žrtve so običajno moškega spola, kazniva dejanja pa se nanašajo na prodajo in distribucijo prepovedanih drog; storilci so običajno tujci ali znanci. Pogosto se dogajajo na domu žrtve, le redko pa izven sosesčin.

Spolno motivirane ugrabitve zajemajo predvsem žrtve ženskega spola, storilec je večinoma moški. Pogosto se zgodijo na javnih prostorih, izven sosesčine žrtve ali v vozilih. Kadar storilec žrtev umori, truplo odstrani znotraj 8 km od kraja ugrabitve. Tudi pri žrtvah te skupine se storilec ne trudi trupla skriti oz. ga le površno pokrije z dostopnimi materiali; nekaj žrtev pa je tudi zakopanih. Izredno redko so trupla skrita v zabojnikih ali v pakirnih materialih.

Čustveno motivirane ugrabitve so podobne kaznivim dejanjem odraslih v družinskem nasilju. Mnoge najstnice so žrtve preprirov družinskega tipa. Kaže, da so vzorci ugrabitve in viktimizacije starejših mladoletnikov podobni tistim pri odraslih. Storitci so običajno moškega spola in so znanci ali ljubimci žrtve (fant, bivši fant). Žrtev ugrabijo med preprirom družinskega tipa, v neposredni bližini doma žrtve, največ 1,6 km od doma. Uporaba orožja je značilna za ugrabitve, ki se končajo s smrtjo žrtve. Truplo je običajno odloženo znotraj 8 km od kraja ugrabitve.

### **3 Preiskovanje pogrešanih otrok**

Poznavanje oblik pogrešanja in njihove značilnosti omogočajo preiskovalcu bolj natančno klasificiranje in posledično tudi uspešnejše preiskovanje. Večina otrok, ki je evidentirana kot pogrešana, je bodisi izgubljena bodisi pobegnila od doma. Ugotoviti, ali je nekdo ugrabil otroka, predvsem najstnika, ni tako lahko in očitno. Pri tem je potrebno izpostaviti, da večina pogrešanih otrok ni ugrabljena in večina ugrabljenih otrok ni pogrešana. Pa vendar preiskovanje pogrešanega otroka, ki je verjetno ugrabljen, predstavlja resen in zapleten izziv preiskovalnim organom in kaj

hitro lahko izčrpa in uniči vsa razpoložljiva sredstva (finančna, logistična, osebje). Kazalci, ki omogočajo jasno ločevanje med prostovoljnim ali nenamernim izginotjem, ne obstajajo (Simons, 2000). Kadar policist preiskuje primer, ko ni prič, jasnega kraja kaznivega dejanja in tudi ne indicev o tem, kaj se je zgodilo, je težko ločiti ugrabitev od pobega. Glede na dejstvo, da na tisoče otrok letno prostovoljno zapusti svoj dom, je težavo o točnem klasificiranju pogrešanega otroka lahko razumeti. Brez jasnih kazalcev, ki bi kazali na ugrabitev, je, statistično gledano, pogrešani otrok najverjetneje pobegnil. Ta filozofija pogosto povzroči policistovo prezrtje dokazov ugrabitve. Pri tem je potrebno še dodati, da so zaradi redkosti ne-starševskih ugrabitev preiskovalni organi pogosto nepripravljeni na preiskavo tako zahtevnih in pretresljivih primerov. V času preiskovanja pa se, poleg že navedenih težav, srečujejo s strahom, nemočjo, obupom in še mnogimi drugimi stresnimi oblikami, katere doživljajo starši ob pogrešanju.

V izogib takim situacijam in v prid učinkovitejši preiskavi je primerno, da ima policija vnaprej pripravljene ukrepe in postopke. Le-ti morajo biti oblikovani tako, da preiskovalcem omogočajo tako primerno klasificiranje kot tudi preiskovanje in pomoč žrtvi. V nadaljevanju so predstavljeni postopki in ukrepi, značilni za vse oblike pogrešanja otrok in mladoletnikov in so splošne narave.

### **3.1 Ocena situacije**

Kritični faktor vseh oblik pogrešanja je čas. Raziskave kažejo, da spolno motivirani ugrabitelji umorijo žrtev v roku 3 ur od ugrabitve (Allender, 2007). Policist, ki ob prijavi prvi ukrepa, mora situacijo uvodno oceniti; le to ima močan vpliv na izid primera pogrešanega otroka (Simons, 2000). Vedenje oziroma stališče, ki ga policist zavzame na začetku, narekuje potek preiskave in posledično tudi izid (najdba otroka, otrok je še vedno pogrešan ali celo mrtev). Gre za preiskavo, ki je časovno občutljiva, saj je pogosto prav življenje žrtve odvisno od hitre in učinkovite mobilizacije preiskovalnih sredstev. Pri oceni situacije je potrebno izvesti naslednje štiri ukrepe, in sicer razgovor s starši in drugimi osebami, izoblikovati profil žrtve, oceniti kraj dejanja ter določiti časovne kazalce.

Potreba po ločeno opravljenih razgovorih s starši in ostalimi člani družine je kritičnega pomena, saj omogoča ohranitev morebitnih dokazov ter dokumentiranje obnašanja in vedenja staršev v času razgovora. Dokler ni ugotovljena »normalna« reakcija staršev, morajo policisti ostati objektivni in pri tem ne zanemariti možnost, da lahko tudi član družine postane osumljenec. Pridobljene informacije morajo policistom omogočati vpogled v natančne fizične karakteristike (npr. otrokov videz, starost, oblačila), pridobijo pa naj tudi novejšo fotografijo in/ali videoposnetek (Steidel, 2006).

Spoznanje otrokovih normalnih (običajnih) dejanj pred izginotjem bo policistom pripomoglo pri iskanju vzrokov odsotnosti. Policisti naj pri tem uporabijo naslednje smernice, s katerimi bodo ocenili osebnost pogrešanega otroka: izčrpna časovnica otrokovih poslednjih, znanih aktivnosti; spoznanje navad, hobijev, interesov in priljubljenih aktivnosti; identificiranje običajnih vzorcev aktivnosti in iskanje območij, ki so žrtvi nudila ugodje; beleženje vsake nastale spremembe v obnašanju, vzorcih aktivnosti in nevsakdanjih dogodkih; ugotavljanje in ločeno intervjuvanje bližnjih prijateljev, sošolcev, učiteljev, sodelavcev in drugih pomembnih posameznikov; poizvedovanje o morebitnem uživanju alkohola in droge v preteklosti, o izrednem zdravstvenem stanju ali alergijah otroka in prisotnosti zdravil; identificiranje in intervjuvanje fanta/dekleta; pridobiti in pregledati vsa osebna pisanja, dnevnike, risbe in šolska dela. Preiskovalčeva naloga je pridobiti čim več informacij, s katerimi bo lažje sestavil profil žrtve-otroka, lažje razumel motiviranost in morebitni prostovoljni odhod. Če preiskovalec oceni, da ne obstajata ne motiviranost, ne zmožnost prostovoljnega odhoda, mora resno upoštevati možnost ugrabitve.

Poleg obveznega razgovora s skrbniki, je potrebno tudi rutinski pregledati otrokov dom. Dom oz. zadnja znana lokacija je lahko potencialni kraj kaznivega dejanja. Zato je vsak naslednji korak v znamenju zavarovanja morebitnih dokazov. Policist mora biti pozoren na prisotnost ali odsotnost jasnih znakov vdora, primerjati mora urejenost otrokovega, osebnega življenjskega prostora (soba) z ostalimi prostori hiše ter zabeležiti vsako dramatično spremembo v sobi. Preveriti stanje v garderobi, poiskati morebitno sporočilo, tako pisano kot posneto (telefonska tajnica), preveriti spletno komuniciranje.

Večina pobeglih otrok ni odsotna več kot 2 tedna, kar bi lahko pomenilo, da pri daljši odsotnosti obstaja večja verjetnost, da je otrok ugrabljen ali je postal žrtev nasilnega kaznivega dejanja. Časovna dolžina predhodnih pobegov je pomemben kazalec, saj omogoča globlji vpogled v sam vzorec obnašanja. Za preiskavo je pomemben tudi čas, ki je pretekel od zadnjega znanega videnja pogrešanega otroka in kdaj so starši pogrešanje prijavili oblastem. Izdelati je potrebno časovnico aktivnosti staršev v zadnjih 24 ur, ki poudarja dinamiko družine in razjasnjuje morebitno vlogo staršev pri izginotju otroka.

### **3.2 Splošni ukrepi ob prijavi izginotja otroka**

Splošni ukrepi, ki so značilni za vse oblike pogrešanja služijo policistom, preiskovalcem in agencijam kot vodnik pri preiskovanju primerov pogrešanih otrok (Steidel, 2006). Ukrepom ni potrebno postopno slediti v času preiskave, le-ti služijo kot ogrodje preiskave.

Pri sprejemanju klicev (prijav) izučeni posamezniki pridobijo osnovna dejstva, podrobnosti in kratek opis pogrešanega otroka in ugrabitelja tudi od čustveno raztresenih oseb. V času, ko prvi policist prispe na kraj, v pisarnah poteka iskanje zapisov, povezanih tako s pogrešanim otrokom kot tudi z aktivnostmi policije v okolici (potepuštvo, nedostojno razkazovanje telesa, poskusi ugrabitve). Informacije se posredujejo policistom, po potrebi se aktivira uveljavljen načrt iskanja in prijetja begunca. Opažanja javnosti lahko učinkovito dopolnjujejo preiskavo, iz množice informacij pa je potrebno uporabiti informacijsko izločevalne metode (Steidel, 2006).

Policist, ki prične s preiskavo opravi razgovor s starši, ki so pogrešanje prijavili, ugotoviti oz. potrditi mora dejstvo, da je otrok dejansko pogrešan, preveri skrbništvo nad otrokom ter ugotoviti kdaj, kje in s kom je bil otrok nazadnje viden ter pridobiti natančen opis otroka, storilca in vozila, če je uporabljeno. Da bi lahko oblikoval začetno verzijo o tem, kaj se je z otrokom zgodilo, mora najprej določiti otrokovo varnostno zono. Gre za določitev razdalje, do katerega je otrok, glede na starost in razvoj, zmožen in sposoben iti in pri tem ne biti poškodovan ali zlorabljen.

Pri oblikovanju začetne verzije naj bo pozornost usmerjena na nenavadne okoliščine, ki zahtevajo takojšnje ukrepanje in mobilizacijo vseh razpoložljivih sredstev: dodatno osebje, pomoč pri nadzorovanju preiskave, posebne podporne enote kot so K-9 (psi sledilci), letalstvo in katerokoli drugo razpoložljivo sredstvo.

Vzpostavitev kontrole nad prizoriščem je ukrep policista, ki si za pomoč izbere tiste posameznike, ki so značilno ugledni v množici ter jih prosi, da delujejo kot posredniki med policijo in skupino, iz katere je možno določeno število ljudi uporabiti za varovanje kraja, pregled bližnjih parkov, igrišč, gradbišč ali pa preverjanje mest v soseščini, ki so otrokom atraktivna. Priporočljivo je tudi, da enega izmed članov zaprosi, da zabeleži identiteto in aktivnost vseh prisotnih in, če je le mogoče, fotografira in/ali s kamero posname množico. Identificirati in ločeno opraviti razgovore z vsemi, ki so na kraju dejanja in informacije primerno zabeležiti.

Preiskava hiše, četudi je otrok izginil z druge lokacije (npr: nakupovalnega središča), mora biti

temeljito izvedena in zajeti preiskovanje vseh obkrožujočih področij (varnostne kamere), vozila ter skrivalnih prostorov. Pri tem je potrebno zavarovati kraj dejanja in dom otroka, otrokove osebne stvari, kot so krtača za lase, dnevnik, fotografije in stvari, kjer lahko najdemo otrokove prstne, nožne in zobne odtise. Ugotoviti tudi, ali kakšna stvar, ki je pripadala otroku, manjka. Oceniti vsebino in videz otrokove sobe, dostop do interneta in vlogo tega pri izginotju.

Pregledati register spolnih prestopnikov, informacije o pogrešanem otroku vnesene v evidenco/register pogrešanih oseb v roku dveh ur od prijave izginotja ter pripraviti kronološko poročilo o udeležbi in dejanjih. Dobrodošla je tudi policistova pomoč pri dodatnih aktivnostih nevladnih organizacij (pripraviti letake s fotografijo otroka in osumljenca ter opisnimi informacijami, distribucija po primernih geografskih predelih).

Da bi lahko prevzel kontrolo in se srečal z družino pogrešanega otroka in očitvidci, si mora policist, ki preiskuje primer zagotoviti informacije od vseh oseb na kraju dogodka. Pri tem mora preveriti točnost vseh opisnih informacij in drugih podrobnosti, odkritih v času uvodne preiskave. Ponovno opraviti razgovore s starši/skrbniki, drugimi člani družine, sosedi, očitvidci in drugimi osebami ter ugotovljeno primerjati s prej dobljenimi informacijami.

Zbiranje informacij in dokazov poteka z izvajanjem kanvasa s standardiziranim vprašalnikom v okolici; kratka preteklost družinske dinamike; korigiranje in preverjanje razlogov navzkrižnih informacij, katere so ponudile priče in drugi posamezniki; zbiranje otrokovih oblačil, ki bodo služila za iskanje in sledenje na podlagi vonjav; pridobiti otrokovo zdravstveno in zobno dokumentacijo.

Pri ovrednotenju informacij in dokazov bodo v pomoč odgovori na vprašanja:

- Ali je otrok dejansko pogrešan?
- Ali je pogrešan prostovoljno?
- Je otrok ugrabljen?
- Je ugrabitelj znan?
- Je lokacija ugrabitelja in otroka znana?
- Je namemben kraj ugrabitelja in otroka znan?
- Katere so duševne/fizične/moralne karakteristike ugrabitelja?
- Katere so duševne/fizične/razvojne karakteristike otroka?
- Če je ugrabitelj starš/skrbnik, je incident prej nesporazum kot ugrabitev?
- Ali incident vključuje tudi kršitev odredbe sodišča?
- Ali obstaja utemeljeni sum, da gre za kaznivo dejanje?
- Je kdo podal lažno prijavo?

Ostale aktivnosti, ki so v preiskavi dobrodošle, so spodaj opisane.

Kadar obstaja sum, da je pogrešani otrok v neposredni nevarnosti, je potrebno navezati stike s komunalnim podjetjem ter jih zaprositi, da ločijo odpadke in odpadne zaboje iz ključnih preiskovalnih območij. Uporabno je tudi preveriti morebitni, v preteklosti izveden, kazenski pregon vseh glavnih osumljencev in udeležencev v preiskavi. Zagotoviti, da so podrobnosti primera dostavljene tudi NCMEC oz. drugi civilni organizaciji, ki sodeluje pri iskanju ter vpeljati telefonsko linijo za sprejem informacij in napotkov (Steidel, 2006).

### **3.3 Splošni ukrepi za izsleditev otroka**

Koordinator mora za izvedbo iskalne akcije določiti obseg možnih iskalnih parametrov, pridobiti karte področja in fotografijo otroka ter določiti time, z najmanj dvema posameznikoma, ki bodo

pregledovali področja. Pri tem je pomembno, da različni timi pregledujejo tudi tista področja, ki so že bila predhodno pregledana.

Osnovna pravila iskanja:

- Skrb za dnevnik iskalnih aktivnosti, za vsako iskanje posebej.
- Zapis imena vseh iskalcev, tako policistov kot civilistov, skupaj z njihovimi glavnimi področji iskanja.
- Temeljita seznanitev vodij timov iskanja z vsemi informacijami, potrebnimi za celotno delovanje.
- Poučiti vse iskalce o vzorcih iskanja in uporabljenimi tehnikami, ki bodo pri iskanju uporabljeni.
- Poučiti iskalce, da opozorijo vodje timov na najdene predmete in se jih ne dotikajo.
- Iskalce kontrolirati tako, da nihče ne išče sam.
- Vse aktivnosti dokumentirati.
- Iskalni proces zavarovati tako, da se neprimerne osebe ne vključijo v delovanje.

Pri iskanju, predvsem majhnih otrok, nobeno področje ne sme biti spregledano. Potrebno je temeljito pregledati prostore kot so omare, kleti, podstrešja, prostore, v katere se je možno splaziti (pralnice, hladilnice, sušilnice, jaški, pasje ute, grmičevje, bazeni, vozila, hišice na drevesih, pod posteljo in drugimi deli pohištva, znotraj zofe-postelje, ipd.).

Glede na okoliščine izginotja otroka, bi morale policijske agencije upoštevati:

- uporabo službenih psov;
- nasilni vstop v zapuščene avtomobile, vključujoč prtljažnike;
- zapečatenje apartmajskega kompleksa, kjer je otrok zadnje viden in preiskati vozila, ki se nahajajo znotraj kompleksa;
- zaprositi za prisotnost tožilca, ki bo v pomoč pri sestavljanju iskalnega naloga;
- izvedbo sistematičnega in temeljitega iskanje dokumentov;
- sporočanje in ponovno obiskovanje domov, ki so pri prvotnem iskanju bili prazni;
- uporabo iskalnih in reševalnih organizacij (gasilci, vojaške enote, skupine raziskovalnih izvidnikov in drugih prostovoljcev za široko obsežno iskalno delovanje);
- identifikacijo vseh civilnih iskalcev;
- snemanje iskanja s pomočjo kamere.

Tabela 1: Nenavadne okoliščine otrokovega izginotja

|  |                                                                                                                                            |
|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | Pogrešani otrok je star 13 let ali mlajši.                                                                                                 |
|  | Pogrešani otrok je, po mnenju preiskovalcev, izven varnostne zone glede na svojo starost in stanje razvoja.                                |
|  | Pogrešani otrok je duševno nesposoben.                                                                                                     |
|  | Pogrešani otrok je odvisen od drog, vključujoč predpisana zdravila in/ali nedovoljenih substanc in odvisnost potencialno ogroža življenje. |
|  | Pogrešani otrok je od doma odsoten več kot 24 ur, preden je bila podana prijava policiji.                                                  |
|  | Glede na razpoložljive informacije, je možno zaključiti, da se pogrešani otrok nahaja v življenjsko nevarni situaciji.                     |
|  | Glede na razpoložljive informacije, preiskovalci verjamejo, da se otrok nahaja v                                                           |

|  |                                                                                                                  |
|--|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  | spremljanju osebe, ki bi lahko ogrozila življenje otroka.                                                        |
|  | Odsotnost je neskladna z otrokovim uveljavljenim vzorcem obnašanja in nepravilnost ni možno razložiti.           |
|  | Druge okoliščine, vključene v izginotje, povzročajo razumni osebi, da zaključi, da se otrok nahaja v nevarnosti. |

### 3.4 Splošni ukrepi za vrnitev otroka v varno okolje

Ugrabljen otrok, ki je bil kasneje najden, pogosto ne verjame, da je dejansko varen. Prve otrokove reakcije kažejo, da situacijo uspešno obvladuje (govori, podrobnosti v spominu) in to je dober čas, da preiskovalec pridobi kritične in ustrezne informacije o ugrabitvi in poznejših dogodkih. To začetno obdobje evforije in otrokova pripravljenost razkrivanja informacij o ugrabitvi kaj kmalu lahko nadomesti obdobje otrplosti, brezčutnosti in nezanimanja. Pomanjkanje čustev je simptomatično in nakazuje na travmo, ki lahko traja nekaj tednov ali celo nekaj mesecev.

V mnogih primerih ugrabljeni otrok domneva, da ga nihče ne pogreša in nihče ne išče. Mnogi otroci strahujejo ali verjamejo, da nikoli več ne bodo videli svoje družine in jih bo ugrabitelj ubil. Odnos med žrtvijo in ugrabiteljem se je pokazal kot pomemben kazalec pri ustvarjanju psihološke kontrole v času ugrabitve. Proces razvijanja odnosa je lahko pri sami najdbi kritičnega pomena, predvsem pri razumevanju otrokovega čustvenega odzivanja. Zaradi svoje ranljivosti, je lahko otrokova želja (kaznovati ugrabitelja) v konfliktu s strahom (maščevanje).

## 4 Ne-starševske ugrabitve

Kljub redkosti gre za medijsko najbolj izpostavljeno obliko pogrešanje, v kateri javnost običajno termin poveže s kaznivim dejanjem, ki poleg tega, da ogroža življenje, tudi znatno traja in zajema tujce oziroma neznane ljudi ali bežne znance. Pa vendar ni nujno, da ugrabitev vsebuje element pogrešanja. Na primer otrok je lahko ugrabljen na poti iz šole domov, odveden na samotno mesto, spolno napaden in izpuščen, ne da bi ga pri tem skrbnik pogrešal ali pogrešanje prijavil policiji. Tudi pri bolj resnih stereotipnih ugrabitvah žrtev ne bo opredeljena kot pogrešana, če nihče ni prijavil odsotnost, ali če je najdba otrokovega trupla prvi dokaz epizode.

### 4.1 Posebnosti tovrstnih preiskav

Pri preiskovanju ne-starševskih ugrabitvev je potrebno pozornost usmeriti tudi na posebnosti, ki se nanašajo na preiskovanje pogrešanih novorojenčkov, analizo kaznivega dejanja ter profila storilca (Steidel, 2006).

Specifičnost preiskovanja skupine »novorojenčkov« zajema nezakoniti odvzem novorojenčka oz. dojenčka do 6. meseca starosti iz zdravstvenih ustanov, doma ali drugega kraja in se, po mnenju NCMEC, razlikuje od drugih ne-starševskih ugrabitvev.

Štiriindvajseturno obdobje po ugrabitvi je zlasti kritično in zahteva od preiskovalnih organov hitro in temeljito vodenje preiskave. Ena izmed najbolj učinkovitih strategij pri ugrabitvi dojenčka je sodelovanje z mediji, ki alarmirajo javnost ter jo prosijo za pomoč pri lociranju ugrabljenega dojenčka. Vsaka objava informacije mora biti dobro načrtovana in usklajena tako z

zdravstveno ustanovo kot tudi policijo (objava fotografije dojenčka, ugrabitelja, informacija o zdravstvenem stanju dojenčka, ostale splošne informacije). Osnovno vprašanje, ki je javnosti posredovano, je »Kdo ima dojenčka danes, a ga včeraj še ni imel?« (Steidel, 2006).

Mediji se, pri poročanju primera in po navodilih preiskovalnih organov, lahko osredotočijo na sočutne prošnje k varni vrnitvi otroka, pomembno pa je tudi izpostaviti zmanjševanje kazenske krivde prestopnika. Primeri, ki spadajo v to obliko ugrabitve, beležijo visok odstotek reševanja, kar 9 primerov od 10.

Iz analiz kaznivega dejanja ugotavljajo, da so žrtve predvsem iz skupine starejših otrok (15.-17. letom) in predvsem dekleta, kar kaže na spolno motivirane ugrabitve (Finkelhor, Hammer in Sedlak, 2002). Majhni otroci (predšolska starost), kljub razvpitemu medijskemu poročanju, niso najbolj pogosta skupina žrtev. Otroci afroameriškega porekla (Veale in Stavrou, 2007) so kot žrtve nesorazmerno razporejene pri ne-starševskih ugrabitev. Gre za ugrabljenе otroke, kasneje uporabljene ali prodane v suženjstvo v različne predele Afrike.

Ulice, parki ali gozdnata območja ter druge javne površine (t.i. splošno dostopna področja) so mesta, iz katerih so običajno otroci ugrabljeni oz. odpeljani, nošeni do vozila ali pa se preprosto ugrabitelj do vozila sprehodi (Steidel, 2006).

Skoraj polovica vseh žrtev je spolno napadena, tretjina pa fizično ali kako drugače. Orožje (nož, pištola) je uporabljeno v 40% ugrabitve, ki v večini primerov traja od 3 do 24 ur. Večina stereotipne ugrabitve (40%) se konča s smrtjo otroka, v 32% je otrok poškodovan tako, da potrebuje medicinsko nego (Finkelhor in sodelavci, 2002).

Preprečevanje ugrabitve je pogosto usmerjeno na nevarnost neznancev, tujcev, čeprav je večina ugrabiteljev otroku znana oseba: kar 38% otrok so ugrabili bodisi prijatelji ali dolgoročni znanci, v 5% so to bili sosede, v 6% pa osebe s pooblastili in 4% skrbniki ali varuške. V ugrabitvi pogosto sodeluje več kot ena oseba, večinoma moškega spola. Večji del celote ne-družinske (42%) in stereotipne (36%) ugrabitve predstavljajo storilci v starosti dvajsetih let; najstniki predstavljajo 25% del vseh ne-družinskih ugrabitev (Steidel, 2006).

Tipologija storilcev loči dva tipa, in sicer »storilci zagotavljanja moči« (ang. the power reassurance offender) ter »storilci jeznega razburjanja oziroma sadistični storilci« (ang. the anger excitation/sadistic offender). Za prvi tip je značilno, da je žrtev izbrana zaradi storilčevega razvijanja fantazije, ki zajema idealno zapeljevanje in podjarmljenje žrtve, pa tudi posilstvo. Meni, da žrtev soglaša s storjenim dejanjem. Za vzpostavljane kontrole nad situacijo storilec uporabi orožje (nož) oz. druga sredstva (oblačila, pest). Njegov čustveni izbruh se konča z nasilnim umorom žrtve, ko ta, z izzivanje storilčeve fantazije, v njem spodbudi strah izgube kontrole nad situacijo. Če do seksualnega vedenja pride, bo to verjetno posmrtno. Tipičen profil storilca kaže na čustveno zmedeno, neurejeno in samsko osebo, ki je zaposlena na nižje ovrednotenem delovnem mestu in katerega drugi doživljajo kot grozno osebo. Za sabo ima zgodovino neprimernega seksualnega življenja in znatno preteklost seksualno fantazijskih nadomestitev – fetiši, kazniva dejanja epizodično ponavlja. Pri drugem tipu storilca pa gre za kaznivo dejanje, katerega izziva visoko specializiran fantazijski sistem. V samo izvedbo storilec vloži čas, denar in sredstva, katera skrbno načrtuje in organizira. Izbrana žrtev ustreza simbolični skupini kot del fantazijskega sistema in pri vzpostavitvi stikov z nje se storilec poslužuje zvitosti in sleparstva. Za hitro ugrabitev vozilo parkira v neposredni bližini. Vnaprej načrtovani spolni napad in umor kaže na zadovoljstvo v kontinuiranem ubijanju, rezanju, poškodovanju in različnih oblikah nedokončanega davljenja pred smrtjo, možno je tudi, da bo truplo žrtve najdeno v grotesknem stanju. Storilec bo verjetno truplo žrtve tudi premaknil na eno ali več lokacij ter stvari dokazne vrednosti uničil, kraj kaznivega dejanja spremenil ali priredil, pri tem pa previdno zavračal očitke ugrabitev ali umor. Napad lahko ponovi sporadično (kot osamljeni primeri) ali

epizodično, odvisno od notranjega stresorja. Tipičen profil storilca kaže na inteligentno, družbeno priljubljeno osebo, s pomanjkanjem čustev v povezavi s kaznivim dejanjem. Gre za običajno, fakultetno izobraženo in zakona spoštuječo osebo, ki ima dober zakon/odnos s partnerico. Zaposlitev išče v tistih sektorjih, kjer nadzora ni ali je ta minimalen.

#### **4.2 Preiskovanje ne-starševskih ugrabitev**

Preiskovanje zajema naslednje ukrepe:

- ukrepi ob prijavi izginotja otroka (dokumentiranje informacij, temeljiti kanvasa, sestava seznama znanih spolnih prestopnikov v regiji, profil morebitnega ugrabitelja, morebitna uporaba poligrafa za starše/skrbnike in druge ključne posameznike, v okolici preveriti trditve o doma izvedenih porodih, vnos podatkov v register pogrešanih oseb, uporaba informacijskega sistema za alarmiranje, pregled vseh ostalih podatkov ter podporo družini).
- ukrepi ob daljših preiskavah (ponovno prebrati vsa poročila, obiskati kraj dejanja, oceniti informacije potencialnih prič/osumljencev, ponoviti kanvas soseščine, pregled vseh fotografij, video posnetkov ter fizičnih dokazov, pregled dokumentacije socialne službe, izdelava časovnice, ponovno intervjuvati ključne posameznike ter posameznike kot so dostavno osebje, zaposlene v plinarni, vodarni, elektro in kabelskih podjetjih, taksiste, pošto osebje in komunalne delavce, oceniti rezultate trenutne preiskave, opredeliti periodično poročanje medijem, uporabiti nagrade in programe za oviranje/zaustavljanje zločinov, preveriti škodljivo informacijo o članu družine žrtve ter vzpostaviti stike s civilno organizacijo v zvezi s širjenjem fotografij, starostno progresijo in drugimi pomagali).
- ukrepi ob vrnitvi otroka v varno okolje (obširen fizični pregled žrtve in identifikacija najdenega otroka, previden in skrben razgovor z žrtvijo, dokumentiranje, uporaba tehnike ponovne združitve s starši, preklic alarma in izvedba konstruktivne kritiko po končanem primeru).

Preiskovanje mora temeljiti na dveh osnovah, in sicer varni vrnitvi žrtve ter gradnji solidne obtožbe zoper ugrabitelja.

#### **5 Družinske ugrabitve**

Najbolj pogosta oblika pogrešanja je v tesni povezavi z različnimi socialnimi spremembami (Finkelhor, Hotaling, Sedlak, 1991), predvsem z dramatičnim porastom ločitev in s tem povezanimi pravnimi prepiri v zvezi s skrbništvom ali obiskovanjem ter samim dejstvom, da je vse več otrok rojenih neporočenim staršem (Johnston, Girdner, 2001). Dodatno utež predstavlja še geografska mobilnost, kar pomeni, da ločeni starši ne živijo v isti skupnosti.

Različne motive je potrebno iskati predvsem v strahu pred izgubo skrbništva oz. v nezadovoljstvu s skrbniško odločitvijo (Finkelhor in sodelavci, 1991). Nekateri starši ugrabijo otroka, ker so odkrili fizično ali spolno zlorabljanje otroka, ostali pa zgolj kot maščevanje osovraženemu partnerju.

Tudi pri tej obliki govorimo o ugrabitvi, ki ni nujno, da vsebuje element pogrešanja (primer: otroka ugrabi oče, ki je brez skrbništva in ga odpelje v drugo državi. Mati ve naslov, kjer se otrok nahaja, oče pa ga ne želi vrniti).

## 5.1 Analiza kaznivega dejanja

Večina žrtev je mlajša od 6 let in polovica le teh so deklice (Hammer, Finkelhor, Sedlak, 2002). Uporaba groženj, fizične sile ali orožja je relativno redka pri tej vrsti ugrabitve, najbolj pogost in resen element ugrabitve so poskusi preprečitve stikov (76%) in namen trajnega vplivanja na skrbniške privilegije.

Da bi policist dejansko razumel težko stanje otroka, ugrabljenega s strani člana družine, mora najprej ugotoviti, kaj se je zgodilo pred ugrabitvijo. Predpostaviti je potrebno, da se je dramatični beg zgodil zaradi neizbežnega zloma družinske enote. Pri tem procesu je možno, da je bil otrok izpostavljen nasilju, alkoholizmu, zlorabi in drugim problemom, ki pogosto prizadenejo disfunkcionalne družine. Če je družina že premostila formalno ali neformalno ločitev ali razvezo, je možno, da je otrok že »iztrgan« iz družinskega doma in pri tem izgubil svoje šolske prijatelje in sosedo.

Mnogokrat je otrok v taki meri obdelan, da verjame, da ga »osamljeni« starš ne mara več oziroma ga ne želi, da mu je ta zadajal bolečine, da ga »osamljeni« starš išče in ko ga najde, da ga bo poškodoval ali pa celo, da je umrl. Tipična prevara postane del otrokovega življenja in zato je otrok prisiljen sprejeti begunčev način življenja (novo ime, laganje in izmišljevanje). Nezaupljiv je do tistih, katerim bi v običajnem življenju (policiji, zdravnikom, učiteljem, svetovalcem, ipd) zaupal. Otrok, zaradi takega načina življenja, ni zmožen deliti zaupanja ali tesnega odnosa, posledica tega pa je lahko izolacija. Na nesrečo otrok pri tem krivi sebe ne samo za ločitev od »osamljenega« starša, ločitev od prijateljev in sosesčine, temveč tudi zaradi prehodnega bivanja.

## 5.2 Profil storilca

V 53% primerov družinske ugrabitve je bil storilec biološki oče, v 25% biološka mati, v preostalih odstotki so storilci bili stari starši, strici, tete, očim, mačeha, brat, sestra (Hammer in sodelavci, 2002). Verjetnejše je, da bodo starši ugrabili majhne otroke (povprečno 2-3 leta starega otroka), saj je le-te lažje prepeljati in skriti, manj verjetno je, da bodo protestirali in možno je, da ne bodo znali drugim povedati svoje ime ali kakršnokoli drugo identifikacijsko informacijo. Starejši otroci so predvsem tisti otroci, ki so pod vplivom ali pa so, skupaj s staršem ugrabiteljem, v zaroti. Večina staršev ugrabiteljev običajno ima podporo socialne mreže – družine, prijateljev, prosvetne skupnosti, podzemnih, odpadniških gibanj – ki nudijo ne samo praktično podporo (denar, hrana, nastanitev), ampak tudi čustveno in moralno. Večina ugrabiteljev meni, da njihova dejanja niso nezakonita ali moralno nesprejemljiva. Tega mnenja so tudi, ko se v nastalo situacijo vplete državno tožilstvo. Enako verjetno je, da so ugrabitelji očetje kot matere, razlika je razvidna le v času – očetje to storijo, ko v veljavi še ni skrbniške odredbe, medtem ko matere ugrabijo, ko sodišče izreče svojo odredbo.

Podrobnejši pregled profilov (Johnston, in Girdner, 2001):

- Profil 1: starš zanesljivo grozi, da bo otroka ugrabil ali pa je v preteklosti otroka skrival, odbijal obiskovanje ali ugrabil otroka.
- Profil 2: starš dejansko verjame, da drugi starš zlorablja, nadleguje ali zanemarja njihovega otroka in meni, da oblasti trditve niso dovolj resno vzele in njegovo zaskrbljenost niso primerno raziskale.
- Profil 3: paranoično zablojen starš, ki kaže paranojo, nerazumna prepričanja in vedenja ali psihotično iluzijo o drugem staršu (redka diagnoza, najbolj nevaren profil)

- Profil 4: težek sociopat, ki prezira vsako oblast, vključujoč pravni sistem ter očitne kršitve zakonov v preteklosti (samozadosten, izkoriščevalen, visoko manipulativen, značilno nasilje v družini).
- Profil 5: starš, ki je državljan druge države (ali pa ima dvojno državljanstvo) in ima močne zveze s širšo družino v državi svojega porekla, je označen kot potencialni ugrabitelj ( tveganje ugrabitve je še posebej akutno v času razveze in ločitve).
- Profil 6: ko starš čuti odtujenost od pravnega sistema in družinsko/socialno podporo pridobiva v drugi skupnosti, se zanese na lastno mrežo sorodstva, ki živi v drugi geografski skupnosti, kjer družinske težave lahko rešujejo – vključujoč skrbniške spore.

### 5.3 Preiskovanje starševskih ugrabitev

Poleg splošnih ukrepov preiskovanje zajema še (Steidel, 2006):

- ukrepe ob prijavi izginotja otroka (pregledati sodne spise, preiskati ozadje obeh staršev/skrbnikov, posredovanje informacij - koordinacija z mediji je lahko škodljiva, pripraviti naloge za starša, ki je ostal sam - zagotoviti čvrsto osnovo za civilno sodišče, ker brez tega sodni sistem mogoče ne bo začutil obveze, da prenese pravico do otroka njemu/njej, nadzorovanje komunikacij, opraviti razgovore s člani družine in prijatelji ugrabitelja in pri tem ohraniti nevtralnosti in iskreno skrb za otroka, pridobljene informacije oceniti, morebitna uporaba sodne odredbe za privedbo ali odredbe za hišno preiskavo).
- daljša preiskava (uporaba pravnih sredstev, informacijskih virov kot so bančno-kreditne oddelke, podatkovni sistem, urad za motorna vozila, Pošto zaprositi za podatke o spremembi naslova ali preusmeritvi pošte, poiskati ostalo dokumentacijo - zaposlitev, poklicna dovoljenja, članstvo v organizacijah, socialni interesi, hobiji in drugi kazalci načina življenja ugrabitelja, pomoč staršu pri pripravi in distribuciji plakatov pogrešanega otroka).
- mednarodne ugrabitve (vzpostaviti stike z Ministrstvom za zunanje zadeve in NCMEC/Oddelek za mednarodno pogrešanje otrok. Haaška Konvencija o civilnopravnih vidikih mednarodne ugrabitve je civilno sredstvo oz. mednarodna pogodba, ki v primerih družinske ugrabitve zahteva takojšnjo vrnitev otroka, običajno v državo, v kateri je otrok pred ugrabitvijo bival. Da bi lahko država podpisnica predpise pogodbe izvajala, je potrebno ustanoviti centralno izvršilni urad. Preiskovalci morajo svoje naloge koordinirati s primernimi predstavniki Ministrstva za zunanje zadeve in pa NCMEC. Vloga NCMEC/Oddelek za mednarodno pogrešanje otrok je predvsem nudenje informacij in dostopa. Povezati se z Interpolom in Mednarodno kriminalistično policijsko organizacijo (ICPO) ter se seznaniti z običaji in zakoni v zvezi s skrbniškimi zadevami države, kjer ugrabitelj zadržuje otroka.)
- ukrepe ob vrnitvi otroka v varno okolje (preveriti zakonodajo tuje države in potrebne akte, povezati se s službo za zaščito otrok (socialna služba) o morebitni potrebi po začasnem nudenju zavetja, izvršiti sodno odredbo in ugrabitelja aretirati, vendar to izvesti stran od otroka, opraviti ločene, temeljite intervjuje z otrokom in ugrabiteljem ter dokumentirati, pridobljene informacije posredovati »osamljenem«staršu, alarm, zabeležen v informacijskem sistemu, preklicati.)

## **6 Pobegli in zavrženi otroci (t.i begavci)**

Motivi, ki otroka spodbudijo, da od doma pobegne so različni. Večina pobegnejo zaradi intenzivnih družinskih konfliktov ali fizične, spolne in psihološke zlorabe ter se tako poskušajo samozaščititi oziroma zapustijo dom, ker v njem niso več dobrodošli. Kljub stereotipnem razmišljanju, da gre za mladino, ki pohajkuje in spi na ulicah velikih mest in so plen zvodnikom, trgovcem mamil in nasilnem kriminalu, vsi pobegli/zavrženi mladostniki niso v taki nevarnosti; nekateri zapustijo dom in se nastanijo pri prijateljih, sorodnikih, kjer je za njih dobro poskrbljeno. Preiskovanje te oblike pogrešanja zahteva nekoliko drugačen pristop.

### **6.1 Pozornosti pri preiskovanju**

Največ pozornosti policija namenja ugotavljanju, katere prostovoljne primere pogrešanja najprej preiskati in kako identificirati najbolj kritične primere. Ugotovljene dejanske okoliščine o vzroku pobega bodo preiskovalcu pomagale pri določanju resnosti situacije in posledično tudi pri določanju prioritete primera. Pri tem analizira profil žrtve, ugotavlja nenavadne okoliščine, ter preiskuje vez med pobeglim in uporabo Interneta

Rezultati analize (Hammer in sodelavci, 2002) kažejo, da mladostniki, stari med 15. in 17. let, tvorijo dve tretjine pobeglih/zavrženih otrok celotne skupine. Nekoliko večje število pobeglih/zavrženih epizod se zgodi med poletjem, v času, ko so najstniki mobilnejši in manj omejeni zaradi vremena ali šolskih aktivnosti. Približno 23% pobeglih/zavrženih odpotuje 80 km (50 milj) in več od doma in 9% njih zapusti državo. Večina otrok (77%) odide za teden dni in le 7% je pogrešanih več kot en mesec. Starši neradi pokličejo policijo na pomoč, saj bodisi vedo za otrokovo nahajališče ali pa preprosto menijo, da policija ni potrebna. Pogosto otroci ali mladostniki trpijo zaradi problemov z mamili, fizične ali spolne zlorabe in le-to dodatno obremenjuje preiskavo, zato je primerno, da policiji pri tem pomaga socialna služba in zdravstveno osebje, ki bodo otroku nudili potrebno in primerno skrb in pomoč.

Četudi je otrok prostovoljno zapustil dom, so nenavadne okoliščine tiste, ki pri policiji morajo vzpodbuditi uporabo vseh potrebnih sredstev in otroka poskušati čim hitreje najti. Pri pridobivanju informacij se policist mora zavedati, da pogosto starši, prijatelji, učitelji niso popolnoma odkriti o otrokovem vedenju ali načinu življenja. Predvsem ne želijo razkriti informacij, ki bi povzročile dvome v morebitno zanemarjanje/zlorabljanje ali pa bi potencialno škodovala kredibilnosti tako njih kot otroka. Pogosto so starši mnenja, da, če odkrijejo preveč informacij, policija ne bo vložila vseh naporov pri lociranju pobeglega otroka (Steidel, 2006).

Zaradi množične uporabe interneta je potrebno upoštevati tudi verjetnost, da je vzrok otrokove odsotnosti vzpodbudil kontakt, vzpostavljen na internetu. Pri tem je potrebno starše povprašati o otrokovem dostopu do interneta in ali je bila uporaba znatno povečana v zadnjem času. Če je odsotnost povezana z internetnim kontaktom ali pa obstaja verjetnost povezave, se smatra otrok v nevarnosti. Urgentni primer je predvsem tisti, v katerem je ugotovljeno dopisovanje s posameznikom, ki se pretvarja, da je otrok, dejansko pa gre za starejšega ali celo odraslega, ki preži nad najstniki. Četudi posameznik dejansko je otrok, je potrebno pobeglega otroka obravnavati kot otroka v nevarnosti, saj je verjetnost, da je odpotoval na daljšo razdaljo. Možno je tudi, da je otrok vedel, da se dopisuje z odraslo osebo, pa je napačno razumel naravo njihovega »online« prijateljstva in nevede zakorakal v nevarno in izkoriščevalsko situacijo, ko je srečal posameznika, s katerim se je dopisoval (Steidel, 2006). Pri tem je primerno opozoriti, da je pri pridobivanju informacij iz računalnika pogrešanega otroka, potrebna previdnost in razmisliti o morebitni uporabi strokovne osebe, ki bo podatke obnovila in primerno zavarovala.

## 6.2 Preiskovanje primerov pobeglih otrok

Pobegli otroci so najbolj pogost primer pogrešanih otrok, katerega obravnava policija. Življenje »v teku« je za te otroke lahko izredno nevarno in škodljivo. Dlje kot so prisotni na ulici, večja je verjetnost, da postanejo žrtve tistih, ki jih želijo zlorabiti (Steidel, 2006).

- ukrepi ob prijavi izginotja otroka (preveriti dokumentacijo služb, v kateri so zabeleženi morebitni izredni stiki (aretacije, druge aktivnosti), pregledati šolsko dokumentacijo in opraviti razgovore z učitelji, drugim osebjem šole, sošolci, pregledati vsebino šolske omarice, oceniti, ali je internet dejavnik pogrešanja, podatke vnesti v register pogrešanih oseb, vzpostaviti stike s skupnostjo in pridobiti informacije, pri Centru za socialno pomoč poizvedovati o morebitnem nasilju nad otrokom)
- daljša preiskava (posodobiti prvotni vnos v registru (zdravstveni, zobozdravstveni podatki), ponovno intervjuvati prijatelje, sošolce in druge vire informacij, pomoč članom družine pri pripravi in distribuciji plakatov pogrešanega otroka ter pri vzpostavitvi stikov z neprofitno organizacijo, ki nudi pomoč ob pogrešanju otroka)
- ukrepi ob vrnitvi otroka v varno okolje (temeljiti razgovor z otrokom, dokumentirati pridobljene informacije in vključiti vse potrebne agencije in otroku omogočiti varno vrnitev domov, določiti potrebo po izčrpnem fizičnem pregledu otroka, če je otrok razkril nasilje ali zlorabo, upoštevati enostransko privolitev telefonskega klica, poučiti otroka/družino o podpori, ki jih nudi skupnost, zaključiti poročilo, ki bo omogočilo takojšen dostop in ponovno pregled ob morebitni ponovni zapustitvi doma ter preklicati alarm).

## 7 Zaključek

Pogrešanje otroka ali mladostnika je kompleksen fenomen, ki zahteva tako organizirane postopke preiskovalcev in vseh drugih oseb ali organizacij, ki pri tem sodelujejo kot tudi celovit pristop reševanja te problematike. Predvsem je potrebno doreči in določiti osnovne elemente kot so termini s precizno obrazložitvijo, standardi zbiranja in obdelava statističnih podatkov, analiza le teh, pristopi reševanja in vključevanje drugih državnih organov in civilnih organizacij.

Za razliko od Združenih držav Amerike Evropska unija pri obravnavanju fenomena pogrešanja še ne nastopa enotno, saj v svojih zakonskih predpisih različno opredeljuje določene oblike pogrešanja. Zbiranje statističnih podatkov sicer poteka, težave pa se pojavljajo pri primerjanju le teh. Tudi pomanjkanje civilnih, neprofitnih organizacij, predvsem na slovenskih tleh, kažejo na slabo organiziranost in ne celovitost. V Sloveniji bi potrebovali civilno organizacijo, ki bi, v sklopu svojega delovanja, pokrivala tudi to pojavno obliko. Pri tem bi se morala vključiti oz. včlaniti v evropsko federacijo za pogrešane in spolno zlorabljene otroke, Missing Children Europe (MCE). Ta ista civilna organizacija bi prevzela tudi skrb oz. upravljanje brezplačne telefonske klicne storitve 116000, katero je Evropska komisija rezervirala kot skupno dežurno telefonsko številko za pogrešane otroke. Trenutno dežurna telefonska številka 116000 za pogrešane otroke deluje v petih državah članicah EU (Grčija, Madžarska, Nizozemska, Portugalska, Romunija). Tudi vnaprej pripravljeni oz. oblikovani postopki bi preiskovalcem omogočalo vsestranski pristop k reševanju posamičnega primera, pa tudi starši oz. skrbniki pri tem pridobijo občutek strokovnosti in kompetentnosti preiskovalca oz. policije. Le to pa omogoča specializirano usposabljanje preiskovalcev za preiskovanje in vodenje potencialno kompleksnega

primera, skupaj s tečaji za uporabo tehnik za obvladovanje stresa, občutkov in objektivnosti. Pomembno je, da se preiskovalci in vsi sodelujoči v preiskavi zavedajo, da je primarni cilj vedno varna vrnitev otrok.

## 8 Literatura

- Allender, D. M. (2007). Child Abduction: Nightmares in Progress. *FBI Law Enforcement Bulletin* 76(7), 1-7. Pridobljeno 10.11.2008 na <http://www.fbi.gov/publications/leb/2007/july07leb.pdf>.
- De Smet, S. in Von Lindt, H. (2006). *CF Annual Report 2005*. Brussels: Child Focus. Pridobljeno 24.7.2007 na [http://www.childfocus.be/uploads/documents/83-237-43836\\_childduk\\_lr2.pdf](http://www.childfocus.be/uploads/documents/83-237-43836_childduk_lr2.pdf).
- De Smet, S. (2008). *CF Annual report 2007*. Brussels: Child Focus. Pridobljeno 21.7.2009 na <http://www.childfocus.be/uploads/documents/100-472child%20focus%2007%20ra%20en.pdf>.
- Hammer, H., Finkelhor, D. in Sedlak, A. J. (2002). Children Abducted by Family Members: National Estimates and Characteristics. *OJJDP NISMART Bulletin*. Pridobljeno 12.11.2008 na <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/196466.pdf>.
- Hammer, H., Finkelhor, D., Sedlak, A.J. in Pocellini, L. E. (2004). National Estimates of Missing Children: Selected Trends, 1988-1999. *OJJDP NISMART Bulletin Series*. Pridobljeno 6.10.2008 na <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/206179.pdf>.
- Finkelhor, D., Hammer, H. in Sedlak, A. J. (2002). Nonfamily Abducted Children: National Estimates and Characteristics. *OJJDP NISMART Bulletin Series*. Pridobljeno 12.11.2008 na <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/196467.pdf>.
- Finkelhor, D., Hotaling, G. in Sedlak, A. (1991). Children Abducted by Family Member: A National Household Survey of Incidence and Episode Characteristics. *Journal of Marriage and the Family*, 53(3), 805-817.
- Finkelhor, D. in Ormrod, R. (2000). Kidnapping of Juveniles: Patterns from NIBRS. *OJJDP Bulletin*. Pridobljeno 13.11.2008 [http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/2000\\_6\\_2/contents.html](http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/2000_6_2/contents.html).
- Johnston, J. R. in Girdner, L. K. (2001). Family Abductors: Descriptive Profiles and Preventive Interventions. *OJJDP Juvenile Justice Bulletin*. Pridobljeno 13.11.2008 na <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/182788.pdf>.
- Lord, W. D., Boudreaux, M. C. in Lanning, K. V. (2001). Investigating Potential Child Abduction Cases. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 70(4), 1-10. Pridobljeno 25.7.2008 na <http://www.fbi.gov/publications/leb/2001/apr01leb.pdf>.
- Moralis, D. (2007/2008). *Annual report 2007*. Brussels: Missing Children Europe. Pridobljeno 1.9.2008 na [http://missingchildreneurope.com/files/File/MCE\\_0708\\_COVER.pdf](http://missingchildreneurope.com/files/File/MCE_0708_COVER.pdf).

Sedlak, A. J., Finkelhor, D., Hammer, H. in Schultz, D. J. (2002). National Estimates of Missing Children: An Overview. *OJJDP NISMART Bulletin Series*. Pridobljeno 6.10.2008 na <http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/nismart/01/index.html>.

Simons, A.B. (2000). Runaway or Abduction? – Brief Article. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 76(7), 1-7. Pridobljeno 10.11.2008 na <http://www.fbi.gov/publications/leb/2001/nov01leb.pdf>.

Steidel, S. E. (2006). *Missing and Abducted Children: A Law-Enforcement Guide to Case Investigation and Program Management*. Alexandria. Virginia: National Center for Missing & Exploited Children.

Veale, A. in Stavrou, A. (2007). Former Lord's Resistance Army Child Soldier Abductees: Explorations of Identity in Reintegration and Reconciliation. *Peace and Conflict: Journal of peace psychology*, 13(3), 273-292.

<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>

[en.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org)

<http://missingchildreneurope.com>

<http://ojjdp.ncjrs.org/>

[www.AMBERALERT.gov](http://www.AMBERALERT.gov)

[www.childfocus.be](http://www.childfocus.be)

[www.europarl.europa.eu](http://www.europarl.europa.eu)

[www.icemec.org](http://www.icemec.org)

[www.ojp.isdoj.gov](http://www.ojp.isdoj.gov)

[www.policija.si](http://www.policija.si)